

DANSK RESUME af Lars Ole Bondes ph.d.-afhandling (dec. 2004):
*THE BONNY METHOD OF GUIDED IMAGERY AND MUSIC (BMGIM) WITH
CANCER SURVIVORS. A PSYCHOSOCIAL STUDY WITH FOCUS ON THE
INFLUENCE OF BMGIM ON MOOD AND QUALITY OF LIFE.*

Baggrund, formål og indfaldsvinkel

Rehabiliteringen af cancerpatienter er et vigtigt område inden for sundhedssektoren. Når patienten er udskrevet fra hospitalet efter afsluttet kemo- og/eller stråleterapi er det imidlertid meget begrænset, hvilke rehabiliteringstilbud der findes, især hvis patientens behov er psykologisk eller psykosocial støtte. I Danmark organiserer Kræftens Bekæmpelse på sine rådgivningscentre forskellige støttegrupper og der gives i et vist omfang individuel psykologisk rådgivning. Alle danske kræftpatienter (og deres pårørende) har i princippet ret til en uges ophold på rehabiliteringscentret Dallund Slot, men i praksis er det amternes prioriteringer der afgør om det også er en reel mulighed. Der findes desuden en række mindre, private organisationer (f.eks. Buen og Tidslerne), som organiserer grupper, kurser og udgiver nyhedsbreve om bl.a. komplementære behandlingsformer og psykosocial støtte.

Denne afhandling handler om det første danske forsøg på at undersøge, om cancerpatienter i rehabilitering kan have gavn af musikterapi – i dette tilfælde The Bonny Method of Guided Imagery and Music (BMGIM), som er en receptiv musikterapiform, hvor klienten lytter til specielt udvalgt klassisk musik i en afspændt, let ændret bevidsthedstilstand, i stadig dialog med terapeuten om sin indre billedoplevelser.

Seks frivillige deltagere, alle kvinder, blev rekrutteret gennem informationsmateriale på onkologiske afdelinger og på Kræftens Bekæmpelses rådgivningscenter i Århus. Videnscenter for Forskning i Alternativ Behandling (ViFAB) støttede den kliniske del af projektet økonomisk.

I Danmark er musikterapi ikke integreret i det somatiske sygehusvæsen, men flere steder i udlandet, især i USA, Australien, England og Tyskland findes der integrerede behandlingsprogrammer og forskning, som indikerer at BMGIM kan være en effektiv

psykologisk og psykosocial interventionsform i forhold til cancerpatienter i rehabilitering. Denne afhandling er en systematisk undersøgelse af, om og givet fald hvordan BMGIM kan have en positiv virkning på nogle af de problemer, cancerpatienter i rehabilitering oplever. Dette kommer til udtryk i undersøgelsens hovedspørgsmål:

Hvilken indflydelse kan ti individuelle BMGIM sessioner have på stemningsleje og livskvalitet hos cancerpatienter i rehabilitering?

For at operationalisere undersøgelsen differentieres hovedspørgsmålet i 7 underspørgsmål:

- 1) *Kan 10 BMGIM sessioner forbedre deltagernes stemningsleje?*
- 2) *Kan 10 BMGIM sessioner forbedre deltagernes livskvalitet?*
- 3) *Kan musik og billeddannelse hjælpe deltagerne i rehabiliteringsprocessen?*
- 4) *Hvordan oplever deltagerne BMGIM og dens virkning på stemningsleje og livskvalitet i rehabiliteringsprocessen?*
- 5) *Hvilke specifikke karakteristiske træk har billeddannelsen og billedernes konfiguration i BMGIM hos cancerpatienter i rehabilitering?*
- 6) *Hvordan udvikler billeddannelsen sig og hvordan rekonfigureres den i BMGIM?*
- 7) *Hvilke karakteristiske træk er der ved forholdet mellem musikken og billeddannelsen, som den udvikler sig i BMGIM?*

De første 3 spørgsmål besvares i en kvantitative delundersøgelse med 10 hypoteser. Denne delundersøgelse er baseret på kvantitative metoder i et på forhånd fastlagt undersøgelsesdesign (Robson (2002) taler om 'fixed design').

De sidste 4 spørgsmål besvares i en delundersøgelse baseret på kvalitative metoder i et mere åbent, fleksibelt ('flexible') design. Denne delundersøgelse har tre elementer: En undersøgelse med fokus på deltagernes oplevelse af BMGIM-terapien. En undersøgelse med fokus på billeddannelsen, dens udvikling og betydning. En undersøgelse med fokus på forholdet mellem musik og billeddannelse.

Undersøgelsens teoretiske grundlag

Der foretages indledningsvis en omfattende gennemgang af litteraturen om musikterapi i cancerbehandling, med fokus på anvendelsen af BMGIM i

cancerbehandlingens forskellige faser (diagnostik, kurativ behandling, rehabilitering og palliativ pleje) og i behandlingen af andre livstruende sygdomme (kap. 2).

Litteraturgennemgangen er baseret på nogle specifikke litteraturdatabaser (elektroniske bibliografier), som forskeren har opbygget gennem de seneste år. Gennemgangen viser, at BMGIMs terapeutiske potentiale primært fremgår af case studies fra rehabiliteringsfasen og palliativ pleje. Der blev kun fundet to effektundersøgelser, og kun den ene af disse var en kontrolleret undersøgelse (RCT).

Grundlaget for den kvalitative undersøgelse fremlægges i en omfattende gennemgang af litteraturen om metaforer og narrativer i kognitiv psykologi, fortælleteori, psykoterapi, musikvidenskab og musikterapiteori (kap. 3). Via litteraturgennemgangen formuleres en teoretisk rammeforståelse, som bl.a. rummer en præsentation af den hermeneutiske filosof Paul Ricoeurs metafor-teori og 'mimesis-teori'. Den narrative mimesis-teori overføres til psykoterapi og BMGIM. Herefter skitseres der en teori om musik som metafor og analogi med udvalgte eksempler, og kapitlet afsluttes med et udkast til en klinisk teori om tre specifikke niveauer i konfigureringen af metaforer i BMGIM, men mange referencer til BMGIM-litteraturen.

Metode

Som antydnet ovenfor er undersøgelsen metode-pluralistisk. En del af undersøgelsen er baseret på hvad Robson (2002) kalder 'fixed design', mens en anden del er baseret på et 'flexible design'.

Den kvantitative delundersøgelse er designet som en klinisk effektundersøgelse med data fra præ-, post- og follow-up-tests. Det er en multiple case study baseret på deltagernes selvrapportering under anvendelse af standardiserede spørgeskemaer. I bearbejdelsen af svarene anvendes deskriptiv statistik og i forhold til udvalgte variable beregnes signifikansen af ændringer fra præ-test til post-test og follow-up, ligesom effect size beregnes.

Deltagerne var seks kvinder i alderen 40-65, to behandlet for underlivskræft, tre behandlet for brystkræft og en med ubehandlelig brystkræft. Der var gået fra

halvanden til 18 måneder fra udskrivelse til projektstart. Hver af deltagerne fik ti individuelle BMGIM-sessioner, som regel hver anden uge, med en uddannet BMGIM-terapeut (Fellow of the Association of Music and Imagery, FAMI). Sessionerne foregik i terapeutens kliniklokale, som var udstyret med briks, musikanlæg, stole og et bord. Sessionerne fulgte BMGIM-standardformatet, dvs. at de varede ca. to timer, og at terapeuten anvendte det standardiserede repertoire af musikprogrammer og enkeltsatser. Musiklytningsdelen af sessionen blev optaget på mini-disc. Terapeuten gjorde under sessionen notater efter standardprincipperne, og rapporterede bagefter sessionen i et særligt format med fem informationskolonner. Deltagerne havde mulighed for at tegne (mandalaer) efter musiklytningen, men da dette var frivilligt blev disse tegninger ikke medtaget som undersøgelsesdata.

Der blev anvendt tre standardiserede og et specielt konstrueret spørgeskema, som alle blev udfyldt af deltagerne selv:

- (a) The Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS), til stemningsleje
- (b) The European Organization for Research and Treatment of Cancer Quality of Life Questionnaire (EORTC QLQ-C30), til livskvalitet
- (c) Antonovsky's skema til bedømmelse af Oplevelsen af sammenhæng (OAS; engelsk: The Sense of Coherences Scale (SOC), til livskvalitet
- (d) I forhold til underspørgsmål (3) formulerede forskeren fire specifikke BMGIM-spørgsmål i et design af samme type som HADS.

Efter hver session udfyldte deltagerne skemaerne (a) + (b) + (d). Ved præ-test, post-test og follow-up (6 uger efter sidste session) blev alle spørgeskemaer, inklusiv (c) udfyldt. To til fire uger efter follow-up interviewede forskeren alle seks deltagere om deres oplevelser i BMGIM-terapien.

Den kvalitative delundersøgelse er baseret på disse interviews. Det komplette datamateriale består af:

- a) Seks semi-strukturerede interviews, udført, transskriberet og oversat af forskeren.

- b) Terapeutens sessions-noter og sessionsoversigter over samtlige sessioner i det særlige fem-kolonne-format (for hver deltager angives sessionernes dato og nummer, fokus, induktion, musikvalg og billeddannelse/metaforer).
- c) Mini-disc optagelser af sessionernes musiklytningsdel.
- d) Indspilninger af og partiturer til udvalgte anvendte satser.

Der gennemføres flere kvalitative analyser:

- 1) En grounded theory analyse af de seks semi-strukturerede interviews.
- 2) En grounded theory analyse af billeder og metaforer i sessionerne.
- 3) To case studies – en hermeneutisk/mimetisk analyse af billeddannelsen og dens udvikling hos to af deltagerne, også relateret til resultater fra den kvantitative undersøgelse.
- 4) En Event structure analyse af sammenhængen mellem musik og billeddannelse i 4 udvalgte satser fra BMGIM-repertoiret.
- 5) En grounded theory inspireret kategorisering af den i sessionerne anvendte musik.

Resultater

I kap. 5 fremlægges resultaterne af den kvantitative delundersøgelse. Kapitlet indeholder deskriptiv statistik af samtlige scores på spørgeskemaerne, beregninger af effekt size, og statistisk signifikansberegning (Wilcoxon Signed Ranks Test) af udvalgte variable. Undersøgelsen viser en række ændringer i deltagernes angivelse af angstniveau, depression, livskvalitet og oplevelse af sammenhæng fra præ-test til post-test og follow-up. Angstscoren i HADS faldt for fem af de seks deltagere, i de fleste tilfælde markant, og der blev fundet en signifikant effekt fra præ-test til follow-up ($p = .045$). Effect size målt over tid var meget markant ('very large') både ved post-test ($ES = 1.09$) og follow-up ($ES = 1.33$). Depressionsscoren faldt for to deltagere ved post-test og for fire ved follow-up. Der blev ikke fundet nogen signifikant effekt på dette område. Effect size målt over tid var begrænset ('small') ved post-test ($ES = 0.29$), og medium til stor ('large') ved follow-up ($ES = 0.72$). Selvom resultaterne af den non-parametriske analyse ikke viste signifikant effekt i forhold til depression, og for angst kun en signifikant effekt ved follow-up, indikerer effect

size-beregningerne, at der har været om en behandlingseffekt over tid. Selv om denne ikke kan generaliseres, er det tydeligt at der har været tale om en effekt på angst og depression for deltagerne i undersøgelsen. Analyserne af deltageres EORTC-QLQ-C30-scores viste stigninger i gennemsnitsscoren på de funktionelle skalaer og livskvalitetsskalaen, og fald i gennemsnitsscoren på de fleste symptomskalaer. Forskellene mellem deltagerne var imidlertid store, og der blev ikke fundet nogen signifikante effekter. Analysen af deltageres OAS/SOC-scores viste, at såvel gennemsnitsscoren som de seks deltagers individuelle total-score steg, tre af dem markant, og der blev fundet en signifikant generel effekt, både ved post-test ($p = .028$) og ved follow-up ($p = 0.27$). Af OAS-skemaets tre underskalaer forbedredes Begribelighed markant ved post-test og follow-up. Håndterbarhed forbedredes en smule ved post-test, men effekten formindskedes ved follow-up. Der kunne ikke ses nogen effekt på Meningsfuldhed. Der blev fundet en signifikant generel effekt på AOS gennemsnitsscoren og på underskalaen Begribelighed fra præ-test til både post-test og follow-up. Effect size blev beregnet som lille til medium (Præ-post ES = 0.62) og Præ-F-U ES = 0.41). Resultaterne indikerer at deltagerne har forbedret mestringsen af deres livssituation og forbedret deres livskvalitet. Alle deltagere angav på de specifikke musikterapi spørgsmål, at musik og billeddannelse ”i høj grad” havde betydning for dem. Fire deltagere angav at BMGIM ”i høj grad” hjalp dem med at komme videre, to deltagere ”i nogen grad”.

Resultaterne af den kvalitative undersøgelse (kap. 6,7 og 8) består af (a) grounded theory analyser af deltagerinterviewene, af forestillingsbilleder og metaforer og af den anvendte musik, (b) hermeneutiske og mimetiske analyser af billedkonfigurationen, (c) to dybtgående case studies.

Resultatet af analysen af de semistrukturerede interviews (kap. 6) var et antal kernekategorier, dvs. meningskategorier som udtrykker deltageres oplevelse af den terapeutiske proces: Nye perspektiver på fortid/nutid/fremtid (alle 6 deltagere bidrog til kategorien), Forbedret mestring (6), Forbedret stemningsleje og livskvalitet (6), Stærkere håb (6), Forbedret selvforståelse (6), (Ny) Kærlighed til musikken (5 af 6), At komme overens med livet og døden (5), Spirituel åbning (3 af 6).

Analyserne af metaforer og forestillingsbilleder var baseret på Ricoeurs hermeneutiske teorier og viste, at kernemetaforer og selvmetaforer kunne identificeres

hos alle 6 deltagere, og at konfigurering af metaforerne i kortere eller længere narrative episoder eller i længere, sammenhængende narrativer kunne påvises hos 5 af de 6 deltagere.

I de to case studies (kap. 7) blev det nuanceret og detaljeret påvist, hvordan kernemetaforer og selvmetaforer dukkede spontant op under musiklytningen, og hvordan metaforer konfigureredes til narrative episoder og – af og til – i sammenhængende narrativer baseret på et plot. Det blev påvist, hvordan den mimetiske aktivitets betydning gradvist blev tydeligere for deltagerne, som – især i sessionernes afsluttende samtale med terapeuten, men også senere i interviewene – var i stand til at fortolke billeddannelsen og relatere den til deres fokus og terapeutiske mål. Analyserne tyder ikke på, at det var af afgørende betydning om metaforerne konfigureredes i episoder eller sammenhængende narrativer. Det afgørende var at der fremkom kernemetaforer og at disse blev konfigureret, for det var dette aspekt af BMGIM terapien som satte deltagerne i stand til at udforske deres terapeutiske temaer på et følelsesmæssigt, kropsforankret niveau. Begge deltagere gav eksempler på, hvordan nye indsigter fra terapien var blevet transformeret til nye typer handlinger i deres dagligliv. BMGIM kunne ikke fritage deltagerne for et liv med cancer, men terapien kunne bidrage til at forbedre kvaliteten af deres liv med cancer. Som afslutning på kapitlet blev en grounded teori om udviklingsfaser i deltageres BMGIM-proces fremlagt.

Sammenhængen mellem musik og billeddannelse blev analyseret i to komparative analyser af deltageres billeddannelse til udvalgte stykker musik (kap. 8). I den første analyse undersøgte alle 6 deltagers billeddannelse til to af de i forløbet hyppigst brugte musikstykker: Brahms' *Violinkoncert, 2. sats* og Bachs *Koncert for to violiner, 2. sats*. De to satser repræsenterer også to typer terapeutisk musik: sidstnævnte fungerer overvejende støttende, mens førstnævnte også rummer psykologisk udfordrende elementer. I den anden komparative analyse undersøgte 4 deltagers billeddannelse til to af Bachs *Geistliche Lieder*, nemlig *Komm süsßer Tod* og *Mein Jesu!* (i orkesterarrangementer af L. Stokowski) – begge satser virker udfordrende og tematiserer sorg, tab og død.

Følgende analytiske fremgangsmåder blev anvendt i analyserne:

- Transskription af minidisc optagelserne (den transskriberede dialog blev derefter korreleret med partituret).
- Heuristisk Musikanalyse (Bruscias metode) af den enkelte sats (i analysen indgik bl.a. fænomenologisk beskrivelse, strukturel analyse (Grocks SMMA) og udarbejdelse af Intensitetsprofiler.
- En event structure analyse, som muliggjorde korrelering af deltagerens billeddannelse med resultaterne af musikanalysen.
- En grounded theory analyse af billeddannelse og de forskellige typer konfigurationer og narrativer.

Blandt resultaterne af analyserne af sammenhængen mellem musik og billeddannelse kan nævnes: (a) Identifikation af tre forskellige typer musik (kategorier): Støttende, Udfordrende, og Blandet støttende/udfordrende musik, hvor hver af kategorierne har specifikke intensitetsprofiler og terapeutiske potentialer. (b) Et tæt sammenhæng mellem musik og billeddannelse blev dokumenteret, og det blev påvist at konfigureringen af metaforer ofte følger musikkens narrative matrix. (c) En grounded teori om musikkens og de musikalske elementers terapeutiske funktion i BMGIM blev fremsat.

Diskussion

I kap. 9 bliver undersøgelsens resultatet (kap. 5-8) forbundet med den fremlagte viden om tidligere undersøgelser (kap. 2) og med den teoretiske basis (kap. 3). Denne undersøgelse støtter den i nogle få tidligere, kvantitative undersøgelser fremførte antagelse, at 10 BMGIM sessioner er tilstrækkeligt til at frembringe varige positive forandringer af stemningsleje og livskvalitet. Den kvalitative delundersøgelse peger på at denne effekt kan være forbundet med rekonfigureringen af metaforer og narrativer i den terapeutiske BMGIM-proces, sådan som den blev påvist med inspiration fra Paul Ricoeurs teorier. Et meget vigtigt tema tages op til diskussion, nemlig viljens rolle i og betydning for terapeutisk forandring, generelt i psykoterapi og specifikt i BMGIM. Det fremføres, at BMGIM-processen er særdeles velegnet til positivt at stimulere deltagerens evne til at ønske, hvilket iflg. Yalom m.fl. er den nødvendige forudsætning for at mobilisere viljen til forandring.

Diskussionskapitlet indeholder også afsnit om undersøgelsens begrænsninger, kliniske anvendelsesmuligheder og retningslinier for kommende undersøgelser.

Den væsentligste begrænsning ved undersøgelsens kvantitative del er, at deltagerantallet er meget lavt, og at der ikke var inkluderet en kontrolgruppe. Dette betyder, at ingen af de i kap. 5 fremlagte resultater med nogen statistisk sikkerhed kan tilskrives musikterapien. Denne begrænsning påvirker ikke nødvendigvis gyldigheden af de resultater, der blev fremlagt i kap. 6-8, selvom 6 deltagere kan anses for et utilstrækkeligt grundlag til at "mætte" en grounded teori. For at støtte og validere de kvalitative undersøgelsesresultater blev der gennemført en række (overfor beskrevne) trianguleringsprocedurer. Den terapeutiske relations betydning for BMGIM-processen indgik ikke systematisk i undersøgelsen, og det er en klar begrænsning. Imidlertid berørte alle deltagerne uopfordret dette aspekt i interviewene, og nogle af disse bemærkninger inddrages i diskussionen, ligesom deltagernes kritiske bemærkninger vedrørende spørgeskemaerne (reliabilitet og validitet) fremlægges og diskuteres. Der foreslås flere forskellige kliniske anvendelsesmuligheder af undersøgelsen og dens resultater. De i interviewanalysen fremanalyserede kernekategorier kan fungere som et "effekt-katalog", som BMGIM-terapeuter kan orientere sig i. I analyserne af kernemetaforer og billed-konfigurering lanceres en terminologi, som uden vanskeligheder kan overføres til klinisk praksis og terapeutuddannelse. Et vigtigt resultat i den forbindelse var, at deltagernes billeddannelse ikke var domineret af cancerspecifikke billeder og metaforer. BMGIM-terapeuten skal således ikke nødvendigvis som udgangspunkt for en støttende og forandrende proces fokusere på sygdommen, men snarere på klienten som et helt menneske, på mere generelle tilværelsesaspekter som selvforståelse og mestring, vel vidende at cancerpatienten i rehabilitering befinder sig i en overgangsfase, hvor perspektivskift kan have afgørende betydning. Undersøgelsen viste også, at deltagernes 'billedprofiler' (eller 'musikrejse-stil') var meget personlig. Dette understreger nødvendigheden af at terapeuten er opmærksom ikke bare på klientens behov og på indholdet af billeddannelsen, men også på klientens dominerende billedmodaliteter og særlige oplevelsesstil. Den foreslåede kategorisering af de enkelte musikstykker som "støttende", "blandet" eller "udfordrende" kan diskuteres, ikke mindst de valgte betegnelser, men de specifikke intensitetsprofiler og terapeutiske potentialer vil kunne fungere som et værktøj, hvis terapeuten ønsker at vælge musik på en mere improvisatorisk og empatisk måde end de standardiserede programmer tillader.

Som retningslinier for kommende undersøgelser foreslås det, at disse skal arbejde med flere deltagere, med forskellige typer cancer og i alle faser af cancerbehandlingen, og det anbefales at randomiserede, kontrollerede undersøgelser indgår, hvor det er muligt og hensigtsmæssigt. Brugen af metodepluralisme vurderes som velegnet til psykosociale undersøgelser, der ønsker at kombinere effektstudier med undersøgelser af den terapeutiske proces og dens betydning for deltagerne.